

Юлія ДЕНИСЯК,

orcid.org/0000-0002-3111-1753

*аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) ulya_denisyak@ukr.net*

ПРОБЛЕМА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

У статті проаналізовано сутність та зміст проблеми збереження і зміцнення здоров'я особистості. В умовах сьогодення питання поліпшення стану здоров'я людини і формування здоров'язберезувальних компетенцій розглядаються на найвищих державних рівнях. Особлива велика частина відповідальності за життя та здоров'я дітей та молоді покладається на освіту, особливо первинну її ланку – дошкільну.

Перед педагогічною наукою та практикою стоять завдання дієвої і результативної турботи про дитину – її фізичне, психічне, духовне здоров'я; внутрішній комфорт і відчуття безпеки; гармонійний і природовідповідний розвиток тощо. Це є запорукою не лише її успішного розвитку й освіти, але й відчуття щастя, гармонії з оточенням, душевної рівноваги тощо.

У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти визначені цінності дошкільної освіти, які свідчать про пріоритети здоров'я дитини. Проблема формування здоров'язберезувальних компетенцій дітей дошкільного віку розглядаємо як міжпредметну, оскільки її глибина і багатоаспектність вимагає симбіозу знань з різних галузей науки: педагогіки, психології, медицини, філософії, демографії тощо.

Метою статті є аналіз процесу формування здоров'язберезувальних компетенцій дітей дошкільного віку як запоруки збереження і зміцнення здоров'я особистості; визначення місця та ролі закладу дошкільної освіти в означеному процесі.

Державні документи у царині дошкільної освіти визначають ключові компетентності дитини, сутність яких тим чи іншим чином пов'язана із питаннями здоров'я людини. Серед них найважливішими визначено: рухова і здоров'язберезувальна, особистісна, сенсорно-пізнавальна, природничо-екологічна, ігрова тощо.

З огляду на це в умовах сьогодення є потреба розробки спеціальних методів, механізмів та здоров'язберігаючих технологій, які б реалізувалися у сім'ї та закладі дошкільної освіти, як найперших інституціях становлення особистості.

Ключові слова: *здоров'язберезувальні компетенції, заклад дошкільної освіти, дитина, природовідповідний розвиток, цінності дошкільної освіти.*

Yuliia DENYSIAK,

orcid.org/0000-0002-3111-1753

*Postgraduate Student at the General Pedagogy and Preschool Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) ulya_denisyak@ukr.net*

THE PROBLEM OF CHILDREN'S HEALTHCARE IN UKRAINE: TRADITIONS AND INNOVATIONS

The essence and content of the problem of preserving and strengthening the health of an individual is analyzed in the article. In modern world, the issues of improving human health and the formation of healthcare competencies are considered at the highest levels of government. A special part of the responsibility for the life and health of children and young people is put on education, especially its primary level – preschool education.

Pedagogical science and practice face the task of effective and efficient care for the child – his physical, mental and spiritual health; inner comfort and sense of security; harmonious and nature-based development, etc. This is the key not only to its successful development and education, but also a sense of happiness, harmony with the environment, mental balance, etc.

The new version of the Basic component of preschool education defines the values of preschool education, which indicate the priorities of the child's health. We consider the problem of formation of health-preserving competencies of preschool children as interdisciplinary, as its depth and multifacetedness requires a symbiosis of knowledge from different branches of science: pedagogy, psychology, medicine, philosophy, demography, etc.

The purpose of the article is to analyze the process of formation of health-preserving competencies of preschool children as a guarantee of preserving and strengthening the health of the individual; to determine the place and role of the preschool institution in this process.

State documents in the field of preschool education define the key competencies of the child, the essence of which is more or less related to human health. Among them, the most important are: motor and health, personal, sensory-cognitive, natural-ecological, game competence, etc.

All things considered, in today's conditions there is a need to develop special methods, mechanisms and healthcare technologies that would be implemented in the family and preschool establishment as the first institutions of personality development.

Key words: health-preserving competencies, preschool education institution, child, nature-based development, values of preschool education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. В умовах сьогодення проблема збереження і зміцнення здоров'я особистості стала особливо актуальною з огляду на ті екологічні обставини, які складаються у всьому світі. Питання поліпшення стану здоров'я людини і формування здоров'язберезувальних компетенцій розглядаються на найвищих державних рівнях. Особливо велика частина відповідальності за життя та здоров'я дітей і молоді покладається на освіту, особливо первинну її ланку – дошкільну.

Перед педагогічною наукою та практикою стоять завдання дієвої і результативної турботи про дитину – її фізичне, психічне, духовне здоров'я; внутрішній комфорт і відчуття безпеки; гармонійний і природовідповідний розвиток тощо. Це є запорукою не лише її успішного розвитку й освіти, але й відчуття щастя, гармонії з оточенням, душевної рівноваги, повноцінного розвитку тощо.

Сім'я, родина, заклади дошкільної освіти, школа, громадські організації, різноманітні навчально-виховні заклади усіх типів та форм власності ставлять перед собою завдання збереження, зміцнення та поліпшення стану здоров'я дітей в складних екологічних обставинах сьогодення. Особливе місце у цьому сенсі відводиться закладам дошкільної освіти, як першій системній і високо кваліфікованій інституції, що одним із найважливіших завдань має формування здоров'язберезувальних компетенцій дітей. У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти визначені цінності дошкільної освіти, які свідчать про пріоритет здоров'я дитини:

«– визнання самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої ролі в розвитку особистості;

– щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумова її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті;

– повага до дитини, особливостей її розвитку та індивідуального досвіду;

– зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я дитини;

– цінувати життя і благополуччя як вміння плекати, підтримувати та створювати сприятливі

умови для себе та інших у безпечному середовищі в природному, предметному та соціальному оточенні;

– розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дітей;

– збереження традицій національного досвіду сімейного та суспільного виховання для збагачення культурного потенціалу взаємодії між поколіннями (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні учені відповідально ставляться до питань дослідження проблем здоров'я дітей та молоді. Сьогодні у педагогічній науці існує низка досліджень, що торкаються означеної проблеми. Їх автори вивчають глобальні проблеми, що мають вплив на здоров'я людини; актуальний стан навколишнього середовища та його кореляцію зі здоров'ям дітей; обґрунтовують проблему формування здорового способу життя різних вікових категорій людей; визначають роль окремих чинників способу життя на здоров'я особистості: фізичної культури, спорту, ігрової діяльності, гармонійного співіснування з природою, нових методик та технологій фізичного виховання тощо (Бойченко, 1994; Оржеховська, 2006; Лях, 2002; Яременко, 2000).

Проблему формування здоров'язберезувальних компетенцій дітей дошкільного віку розглядаємо як міжпредметну, оскільки її глибина і багатоаспектність вимагає симбіозу знань з різних галузей науки: педагогіки, психології, медицини, філософії, демографії тощо. Зокрема, Л. Сущенко визначає теоретико-методологічні засади проблеми здорового способу життя; пропонує характеристику складових здорового способу життя; акцентує увагу на необхідності широкого використання здоров'язберігаючих методик та технологій; формулює завдання закладів освіти у царині збереження здоров'я дітей та молоді (Формування, збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління, 1997).

Психолого-педагогічні аспекти виховання здорового способу життя дітей і молоді розглянуто в дослідженнях В. Оржеховської (Валеологічна освіта та виховання, 1999). Автор характеризує

проблеми сучасного суспільства у сфері здоров'я дітей та молоді у широкому сенсі цих понять; розглядає можливості освітніх закладів щодо формування здоров'язбережувальних компетенцій особистості; аналізує зарубіжний досвід пропагування здорового способу життя тощо.

Метою статті є аналіз процесу формування здоров'язбережувальних компетенцій дітей дошкільного віку як запоруки збереження і зміцнення здоров'я особистості; визначення місця та ролі закладу дошкільної освіти в означеному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасних умовах існування людської цивілізації у широкому і глобальному сенсі цього слова, локальних суспільних криз, пандемій, порушенні кліматичного балансу спостерігається погіршення стану здоров'я особистості та якості життя тощо. Вчені чи не усіх наук, широка громадськість, відповідні державні інституції висловлюють серйозне занепокоєння таким станом речей у державі та здійснюють низку заходів для поліпшення стану здоров'я громадян з раннього віку.

Проблема формування адекватних поглядів на здоров'я у широкому сенсі цього слова та власне здоров'язбережувальних компетенцій має глибоке філософське підґрунтя і залежить від способу життя та мислення людини. Зокрема А. Шопенгауер зазначає: "Перша й найважливіша умова для нашого здоров'я полягає ... в благородній вдачі, здібній голові, щасливому праві, доброму настрої і добре влаштованому цілком здоровому тілі, і тому ми значно більше повинні турбуватися про розвиток цих якостей" (Шопенгауер, 1992).

Важливим завданням сучасного дошкільця є виховання дитини з усвідомленням відповідального і діяльного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Діяльним це ставлення стає тоді, коли освітня діяльність спрямовується не лише на екологічні та валеологічні знання дитини, а, передовсім, на формування здоров'язбережувальних компетенцій особистості.

Найсистемнішими та найдієвішими інституціями щодо розвитку у дітей уявлень про формування здоров'язбережувальних компетенцій є сім'я, заклади дошкільної освіти, школа, громадські організації. Вони, зазвичай, пріоритетними визначають завдання збереження та поліпшення стану здоров'я людини в складних соціальних обставинах, що склалися.

В Україні склалася досконала історична традиція про здоров'я дітей. Сюди відносимо народні традиції здоров'язбереження, народну медицину, успішне функціонування протягом багатьох років громадських організацій та об'єднань, які мали головною своєю метою збереження здоров'я та гігієну дитини («Січі», «Соколи», «Пласт» «Луг» та ін.), науково-практичний доробок українських учених, який має світове визнання (К. Ушинський, М. Пирогов, О. Духнович, О. Суховерська, С. Русова, А. Животко, І. Боберський та інші).

Проблема здоров'я у широкому його сенсі та формування поглядів на здоровий спосіб життя глибоко і фахово обґрунтована у педагогічному доробку К. Ушинського. Він не лише аналізує її окремі аспекти, але й дає конкретні рекомендації педагогам і батькам, що стосуються фізичного і психічного здоров'я особистості: «На основі фізіологічно-психічної причини... розумна педагогіка –

1) забороняє давати дітям чай, каву, ваніль, усякі прянощі; словом все, що специфічно подразнює нерви;

2) забороняє ігри, що роздратовують нерви, як, наприклад, усякі азартні ігри, яких розвелось тепер для дітей так багато; забороняє дитячі бали тощо;

3) забороняє ранне і надмірне читання романів, повістей, і особливо на ніч;

4) забороняє діяльність дитини або гру її, якщо помічає, що дитина виходить з нормального стану;

5) забороняє взагалі будь-чим збуджувати сильно почуття дітей;

6) вимагає педантично суворого розподілу дитячого дня, бо ніщо так не заспокоює нерви, як суворий порядок у діяльності, й ніщо так не розладнує нерви, як безладне життя;

7) вимагає постійної зміни розумових вправ тілесними, – прогулянок, купань тощо" (Ушинський, 1954).

З цього можна зробити висновок про те, що засадничі принципи здоров'я не змінилися, відбулася лише корекція форм та способів їх реалізації.

Умови сьогодення вимагають перегляду і переосмислення поглядів на здоров'язбереження, проте, як свідчить наше дослідження, гармонія людини з природою і собою залишаються незмінними атрибутами міцного здоров'я усіх поколінь. Сучасна наука визначає кілька моделей здоров'я:

медичну (визначення здоров'я лише за медичними ознаками і характеристиками здоров'я);

біомедичну (розглядає здоров'я як відсутність у людини органічних порушень і суб'єктивних відчуттів нездоров'я);

біосоціальну (розуміння здоров'я в його біологічних і соціальних ознаках, які розглядаються в єдності);

соціально-психологічну (здоров'я є цінністю для людини, необхідною передумовою для повноцінного життя, задоволення її матеріальних і духовних потреб, участі у праці і соціальному житті) (Нестеренко, 2003).

Отже, здоров'я трактується фахівцями різних галузей науки як складний феномен глобального значення; як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорія; як об'єкт споживання, додатковий капітал, як мета і ресурс життя (Бойченко, 1994; Оржеховська, 2006, 1997).

Дошкільний вік визначається вченими як найважливіший у житті людини з позицій зміцнення здоров'я, формування здоров'язбережувальних компетенцій, реалізації принципу природовідповідності тощо.

У дошкільному віці дитина без особливих зусиль реалізує завдання здоров'язбереження, а фахово організований діяльнісний підхід допомагає просто і результативно підтримувати дитячий організм у доброму стані здоров'я: психічного і фізичного.

Державні документи у царині дошкільної визначають ключові компетентності дитини, сутність яких тим чи іншим чином пов'язана із питаннями здоров'я людини. Серед них найважливішими визначено:

рухова і здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька, природничо-екологічна та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрова, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, театралізована) (Базовий компонент, 2021).

Висновки. Проведене дослідження дає підстави зробити висновок про те, що проблеми виховання здорового способу життя та питання формування здоров'язбережувальних компетенцій були і залишаються актуальними для становлення особистості з раннього віку. Вони актуалізуються з огляду на виклики сучасного суспільства і відсутності загальної культури здоров'язбереження громадян. З огляду на це в умовах сьогодення є потреба розробки спеціальних методів, механізмів та здоров'язберігаючих технологій, які б реалізувалися у сім'ї та закладі дошкільної освіти, як найперших інституціях становлення особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu (дата затвердження: 20.01.2021)
2. Бойченко Т. С. Формування в учнів середньої школи системи знань про здоров'я людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Київ, 1994. 24 с.
3. Валеологічна освіта та виховання: сучасні підходи, доступність і шляхи їх розвитку в Україні: Зб. науково-практичних статей / За ред. В.М. Оржеховської. К.: Магістр-S, 1999. 118 с.
4. Лях В.В., Лях Т.Л. Моделювання та впровадження програм щодо формування здорового способу життя (робочі матеріали для тренера). *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 5. С. 32-33.
5. Нестеренко В. В. Підготовка майбутніх педагогів до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Одеса, 2003. 20 с.
6. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя. *Проблеми освіти* : [наук.-метод. зб.] / кол. авт. – К. : Ін-т інновац. технологій і змісту освіти, 2006. Вип. 48. С. 3-7.
7. Оржеховська В.М. Здоровий спосіб життя як пріоритетна цінність у вихованні підлітків. *Наук.-метод. зб. Цінності освіти і виховання* / За заг. ред. О.В. Сухомлинської. К., ІЗМН, 1997. С. 188–191.
8. Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения. М.: Издательство академии пед. наук РСФСР, 1952. 702 с.
9. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Твори в 6-ти томах. К.: Державне учбово-пед. Вид-во "Радянська школа". 1954. Т. 4. 429 с.
10. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи / О. Яременко, О. Балакірева, О. Вакуленко та ін. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2000. 207 с.
11. Формування, збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління як обов'язковий компонент системи національної освіти: *Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. з валеології*. За заг. ред. С.В. Кириленко. К.: ІЗМН, 1997. 296 с.
12. Шопенгауэр А. Афоризмы житейской мудрости. *Избранные произведения*. М.: Просвещение, 1992. С. 198.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) nova redaktsiia [Basic component of preschool education (State standard of preschool education) new edition]. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu [data zatverdzhennia: 20.01.2021] [in Ukrainian]

2. Boichenko T. Ye. Formuvannia v uchniv serednoi shkoly systemy znan pro zdorovia liudyny [Formation of secondary school knowledge of human health] : avtoref. dys. na здobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 / Kyiv, 1994. 24 s. [in Ukrainian]
3. Valeolohichna osvita ta vykhovannia: suchasni pidkhody, dostupnist i shliakhy yikh rozvytku v Ukraini: Zb. naukovopraktychnykh statei [Valeological education and upbringing: modern approaches, accessibility and ways of their development in Ukraine: Coll. scientific and practical articles] / Za red. V.M. Orzhekhovskoi. K.: Mahistr-S, 1999. 118 s. [in Ukrainian]
4. Liakh V.V., Liakh T.L. Modeliuvannia ta vprovadzhennia prohram shchodo formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia (robochi materialy dlia trenera) [Modeling and implementation of programs for the formation of a healthy lifestyle (working materials for the coach)]. Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. 2002. № 5. S. 32-33. [in Ukrainian]
5. Nesterenko V. V. Pidhotovka maibutnikh pedahohiv do vykhovannia u doshkilnykiv navychok zdorovoho sposobu zhyttia [Preparation of future teachers for the education of preschoolers skills of a healthy lifestyle]: avtoref. dys. na здobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04. Odesa, 2003. 20 s. [in Ukrainian]
6. Orzhekhovska V. M. Pedahohika zdorovoho sposobu zhyttia [Pedagogy of a healthy lifestyle]. Problemy osvity : [nauk.-metod. zb.] / kol. avt. – K. : In-t innovats. tekhnolohii i zmistu osvity, 2006. Vyp. 48. S. 3-7. [in Ukrainian]
7. Orzhekhovska V.M. Zdorovyi sposib zhyttia yak priorityetna tsinnist u vykhovanni pidlitkiv [Healthy lifestyle as a priority in the education of adolescents]. Nauk.-metod. zb. Tsinnosti osvity i vykhovannia / Za zah. red. O.V. Sukhomlynskoï. K., IZMN, 1997. S. 188–191. [in Ukrainian]
8. Pirogov N.I. Izbrannyie pedagogicheskie sochineniya [Selected pedagogical works]. M.: Izdatelstvo akademii ped. nauk RSFSR, 1952. 702 s. [in Russian]
9. Ushynskiy K.D. Liudyna yak predmet vykhovannia [Man as a subject of education]. Tvory v 6-ty tomakh. K.: Derzhavne uchbovo-ped. Vyd-vo "Radianska shkola". 1954. T. 4. 429 s. [in Ukrainian]
10. Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia molodi: problemy i perspektyvy [Formation of a healthy way of life of youth: problems and prospects] / O. Yaremenko, O. Balakirjeva, O. Vakulenko ta in. – K.: Ukrainskiy instytut sotsialnykh doslidzhen, 2000. 207 s. [in Ukrainian]
11. Formuvannia, zberezhennia i zmitsnennia zdorovia pidrostaiuchoho pokolinnia yak oboviazkovyi komponent systemy natsionalnoi osvity [Formation, preservation and strengthening of health of the younger generation as a mandatory component of the national education system]: Materialy Mizhnar. naukovoprakt. konf. z valeolohii. Za zah. red. S.V. Kyrylenko. K.: IZMN, 1997. 296 s. [in Ukrainian]
12. Shopengauer A. Aforizmy zhiteyskoy mudrosti [Aphorisms of worldly wisdom]. Izbrannyie proizvedeniya. M.: Prosveschenie, 1992. S. 198. [in Russian]